

**MEHMET ÂKİF ERSOY’UN ŞİİRLERİNDE DİNİ SÖYLEM VE
NEO EPİK’İN İMKÂNLARI**
Selçuk Hüseyin Gazi KARATAY*

GİRİŞ

Merhum Akif’in hayatı hakkında genel bilgiler herkesin malumu olsa da onun eserlerindeki Kur’an-ı Kerim bağlamının altını çizilebilmek ve hayatı içerisinde Kur’an-ı Kerim’in nasıl bu kadar etkin olduğunu arayabilmek için ömrü boyunca kutsal metni hayatının anlam merkezine yerleştirmiş ve bu merkezli yaşam anlayışına yeniden göz atmak bize yeni yaklaşımların da yolunu açacaktır.

Kur’an-ı Kerim’in muhteviyatı ile ilgili derin bilgiye sahip olmak için gereken Arapça eğitimini Akif ilk olarak -ilerde- “benim hem babam hem hocamdır; ne biliyorsam kendisinden öğrendim” diyeceği babası İpekli Hoca Tahir Efendi’den almıştır. Bu yıllarda sadece babasından değil, Arap Hoca lakabıyla maruf Fatih Başımamı Filibeli Hafız Mehmet Rasim Efendi’den ve Akif’in lisana olan merakının artması ve bu konuda ilerleme göstermesinde en büyük pay sahiplerinden birisi olan Hoca Kadri’den de başta yabancı dil olmak üzere önemli eğitimler alır. Oğlunun sarıklı ve medreseli olmasını isteyen annesi ve ona daha çok küçük yaşlarda hem Arapça lisan dersleri hem de dinî eğitimler veren babası vesilesiyle Akif, Kuran-ı Kerim’i ezberleyip hafız olmuş ve Arapçayı da teferruatı ile öğrenmiştir.

Bu bilgiler ışığında, pozitif ilimlere iman etmiş biri olarak devrinin modernist Müslümanı Akif, dinî ya da içtimaî eleştirilerini ancak Kuran anlatılarını edebi eserlere dönüştürerek halka iletmiştir. Çünkü İslamcılık anlayışının gereği olarak bulunduğu halî beğenmeyen ve özeleştirici yapan Akif, ani değişikliklerden hoşlanmayan muhafazakâr tutuma benzer şekilde var olan her şeyi yıkararak, atarak değil, kendimize ait

---

* Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Lisans Öğrencisi

unsurları tashih ederek “aşığı kendimizden yaparak” yenileşmeyi savunur.¹ Bu anlamda Akif’i muhafazakarlıktan ayıran temel husus da Mithat Cemal’in “Akif’in dini ‘beşik dini’ değil, Müslüman doğmakla kalmadı, Müslüman olmağa muvaffak oldu” sözünde ifade edildiği gibi, korformist bir yaklaşımla, içine doğduğu dinin tarihsel şartlarını bir veri olarak almak yerine yaygın yanlışları tashih etmeye uğraşmasıdır. Evrensel İslamcı anlayışı, Akif’in halkların İslam’ı doğru anlayıp yaşamadığını, İslam yerine hurafelere inanıldığını kabul eder. Mezarlardan şifa veya kısmet bekleme gibi halkta yaygın olan anlayışlara karşı muhafazakâr tutum bunları sahiplenme davranışı gösterirken Akif bunları şiddetle eleştirir:

“Mezar mezar dolaşıp hasta baktıran sağlar”²

Dinin aslında ne olduğundan daha önemli olarak halkın halihazırdaki anlayışlarını kutsayan, değer veren muhafazakâr tutumdan farklı olarak Akif, dinin bir görenek, içi boş seremoniler şeklinde algılanışına da karşıdır.³ Bu bağlamda toplumun aksayan bu yönünü eserlerinde dile getiren Akif’in Kuran’ın anlatılarını edebiyata malzeme edişi de eleştirilen duruma en doğru yaklaşımın yapılabileceği kaynağın Kuran olmasından kaynaklıdır. Bu tutum, onun sanatını, dönemi içerisinde de farklı bir noktaya taşıyacak, kutsal metnin hermenötik açıdan yorumlanmasına katkı sağlayacak; modern edebiyat teorilerinden metinlerarasılık ve neo epiğin imkânları, Akif şiirinde tespit edilebilecektir.

Âkif’in Şiirlerinde Neo-Epik

Aristo ile doğan türlerin teorisinde ilk yer verilen başlık olan epik, geçirdiği uzun tarihsel süreç ve modernizmden itibaren görülmeye başlayan türlerdeki sınırların kaybolması veya eklektik hâle gelmesi neticesinde epik tür de uzun anlatı yapısından ve tahkiyeye dönük anlatı akışından feragat ederek dönüşür. “Epik bugün için, ayrıntıda değilse de esasta, tek bir şekilde tanımlanabilir: Modernizmin kesintili düzleminde

---

¹ M. Ertuğrul Düzdağ, *Safahat*, İz Yayıncılık, İstanbul 1991, s. 348.

² Düzdağ, *age*, s. 236.

³ Düzdağ, *age*, s. 155-156.

sözcüğün gerçek anlamıyla her şeyden söz eden, yapısal niteliklerini yaşamın bütünlüğüne atıfla oluşturan bir eser epiktir. Bu kapsayıcılığı şart koşan türe modern epik denebilir.” Böylece epik, kahraman üzerinde bir sorgulamanın ve varoluşsal kaygıların da kapısını açar.

Modern epiğin en önemli yapısal unsuru kahramandır. Bu kahraman, epik zaman diliminden günümüz koşullarına geçiş yapar. Modern kahraman gündelik yaşama ait herhangi bir kişiliktir. Namus, ahlak gibi moral değerlerin temsilcisi olan kahraman diğer insanlardan daha dayanıklıdır ve eylemin sürekliliğine sahip çıkar.⁴ Epiğin dönüşümünden doğan bu neo-epik ürünler “modern dünyanın kahraman algısına uygun olarak, iç seyahat ve kişinin toplumla olan mücadelesinden öte, kendi dünyasıyla olan mücadelesini esas alan ürünlerdir. Kişisel bir kendini buluş ya da belki kaybediş ürünü olan destanlarda bir yol tüketme arzusu hâkimdir. Bu ürünler, destanların postmodern düzende kurgulanması olarak da kabul edilebilir. Türk edebiyatında II. Yeni’den itibaren gördüğümüz bu destanlarda, tahkiye belirgindir. Kahraman, insandır ancak bu insan farkındalıkları ve arayışları olan bir insandır. Montaj ve kolaj tekniklerine sıklıkla rastladığımız neo-epik ürünlerde kahramanın sergüzeşti ve iç konuşmaları önemlidir.”⁵

“Modern epik, neo-epik ya da anti-konformist gibi adlandırmalarla andığımız bu tür epiklik destanlar, modern dönem insanının şiir anlayışını da oluşturur. Gündelik hayatın keşmekeşinde kaybolmuş ve adeta vitrin mankeni halinde tüketim piyasasının içinde tekdüzeleşmiş modern insana soyluluğunu, tekilliğini ve önemini hatırlatan, sunduğu bütünsel dünya ile algı kapılarını açan, insana ampirik düzenin büyüsunü sunan epik şiir, yüzyılın ihtiyaçlarıyla evrilir ve modern epik adını alarak destanlara kapı açar. Epik-lirik destanlarımızın belirleyicilerinden biri kahraman algısındaki değişimdir.”⁶

---

⁴ Hakan Şarkdemir, *Kahramanın Dönüşü*, Ebabil Yayınları, İstanbul 2008, 123-124.

⁵ Dilek Çetindaş, *Yeni Türk Şiirinde Destan*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2014, s. 645.

⁶ Çetindaş, *age*, 645.

Epik tür, kolektivitenin zayıflamasıyla birlikte, kahramana yönelik beklenti ve algıyı da dönüştürür. Neo epik şiirde, “ lirik ben ile epik kahraman arasındaki mesafe kaybolmaya başlar ve iki tür arasındaki farklılıklar da bulanıklaşır.”⁷ “Artık, toplum ruhunu ve ortak bir ülküyü temsil eden epik kahraman, modern dünyanın soyutluğunda kıvranan lirik beni merkeze çekerek ona bazı poetik vasıflarını katar.”⁸ “Lirik ben, topluluk içinde konuşur ama epik kahraman gibi topluluk adına değil daha çok kendi adına konuşur.”⁹ Akif’in kahramanları da vurguları da bu değişime yönelik olacaktır. Bu anlamda Akif şiirinde bir modernizm eleştirisini, devamında da değişen kahraman tipini, neo epik türün imkânları üzerinden okumak mümkün olacaktır.

Şairin Kur’an ile alakalı yazıları Sebilürreşad üzerinde başlar. “Ona dergide bir tefsir köşesi açılması vazifesi verilmişti. Önce buna itiraz etse de ısrarlar üzerine yapacağı tefsirin, alimlerin tefsir usûlüne göre yaptıkları gibi değil; Kur’an’ın ilhamı ile anladıklarını yazacağını ifade etmişti. Onun bu ifadeleri, umumi okuyucu için bir ihtisas alanı olarak tefsir yerine, bu usûlün daha faydalı olacağı düşüncesi ile teşvik görmüş ve böylece Mehmet Akif, Sebilürreşad’da Kur’an yazılarına başlamıştı.”¹⁰ Bu tarz metnin anlam çerçevesini genişletme çalışmaları yani hermenötik ile Akif kutsal metni yeniden yorumlama yoluna giderek yeni bir anlam dünyası inşa etmesini de sağlar.

Dinin, folklorik bir tarafı olduğu muhakkaktır. Bu cephede de kıssalar ve kıssacılar ulemada çok etkili olmuşlardır. Tasavvuf ve tarikat yollarında, “müridin biat ve bağlılığını perçinleme maksadına matuf olarak mürşidin kerametlerini sayıp dökmenin” çok önemli olduğu ve halkın da menkıbeleri bir tür nasihat gibi koruduğu gerçeği gözden uzak tutulmamalıdır. “Kıssa ve menkıbe edebiyatının merak uyandırma ve etki

---

⁷ Çetindaş, *age*, 646.

⁸ Çetindaş, *age*, 647.

⁹ Hakan Şarkdemir, “Kahramanın Dönüşü”, *Hece* (Roman Kuramlarından Çoksesli Şiir Poetikasına Özel Sayısı), Yıl: 11, Sayı: 129, Eylül 2007, s.125.

¹⁰ Eşref Edip, *Mehmed Akif: Hayatı ve Eserleri*, Beyan Yayınları, İstanbul 2010, s.523.

yaratma gücünün, okuma alışkanlığına sahip entelektüel insanlarda bile ciddi karşılık bulduğundan söz edilebilir.”¹¹ Akif de hem bir hatip hem de devri için bir kanaat önderi olarak kıssaların ve menkıbelerin yönlendirici gücünü, toplum adına kullanır.

Mehmed Akif Ersoy’un “Hatıralar”¹² içerisinde bulunan ayet başlıklı şiirleri epik-lirik destanların yol açıcı ilk örnekleridir. Arslanbenzer, “Bu tarz ayet başlıklı şiirler için ‘dinî lirizm’ veya ‘cemiyet konusunda lirizm’ gibi garip isimler uydurulmuş olması bilgisizlikten olsa gerek. Bunlar açık seçik bir şekilde modern epik şiirlerdir. Şiirlerin hem planı hem de hitap tarzı bunu ortaya koymaktadır”¹³ diyerek bu konuda düşüncesini belirtir. Kutsal metnin yorumlanması ve şiirlerin planları noktasında yaklaştığımızda, biz de Arslanbenzer ile aynı kanaati taşımaktayız.

Örneğin Bakara Sûresi, iki yüz seksen altıncı ayetin bir kısmından yapılan “ve la tahammülâ ma la takate lenabih” şeklindeki ayeti, “Tâkat getiremeyeceğimiz yükü bize yükleme, Allâh’ım” diye meal ederek sunan Âkif, âyeti, Osmanlı yurdunun düşmanlar karşısındaki halini dile getirmek üzere adeta yeniden yorumlayarak bir yakarış dile getirir:

“Ey bunca zamandır bizi te’deb eden Allah;

Ey âlem-i İslâm’ı ezen, inleten Allah!

Bizler ki senin va’d-i İlâhîne inandık;

(...)

Bizler ki senin ismini dünyaya tanıttık...

Gördükse mükâfâtını, yâ Rab, yeter artık!

Çektirmedeğin hangi elem, hangi ezadır?

(...)

Gökten ona ‘yüksel!’ diyen Ecdâd-ı şehidi!

¹¹ Mustafa Öztürk, “Kur’an Kıssaları Bağlamında İsrailiyyat Meselesine Farklı Bir Yaklaşım”, *İslami İlimler Dergisi, Kur’an Kıssaları*, Cilt 9, Sayı 1, 2014, s. 60.

¹² Mehmet Akif Ersoy, “Hatıralar”, *Safahat*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2003, s. 263-315.

¹³ Hakan Arslanbenzer, “Şairin Düşünür Olarak Portresi”, *Akif’ten Asım’a*, KB, Ankara 2007, s. 20

*Artık o da yükseldi, fakat yerde ümidi:
Bir böyle şehidin ki mükâfatu zaferdir,
Vermezsen İlâhî dökülen hûnu hederdir.”*

Şiirlere Doğrudan İlham Olmuş Ayetler

“Hakkın Sesleri” içerisinde bulunan başlıksız şiirde, *Âtiyi karanlık* görerek azmi bırakmak..

*Alçak bir ölüm varsa, emînim, budur ancak*¹⁴ epigrafını başlık olarak kullanan Akif’in buradaki ilham kaynağı, “Oğullarım! Gidiniz de Yûsuf’la kardeşini araştırınız, hem sakın Allah’ın inayetinden ümidinizi kesmeyiniz; zîrâ, kâfirlerden başkası Allah’ın inayetinden ümidini kesmez...” tefsiriyle sunduğu Yusuf Kıssası’dır.¹⁵

Bilindiği üzere Hz. Yusuf, Hz. Yakup’un on ikinci evladıdır. Babasının ona gösterdiği ilgi ve alaka nedeniyle kardeşleri arasında kıskanılır. Bir gün hayvan otlatmak için kırlara gittiğinde kardeşleri onu öldürmek kastıyla bir kuyuya atıp terk ederler. Yusuf’u kuyudan Mısır’a giden kervandaki bir tüccar kurtarır ve Mısır’da satar. Yusuf, çocuğu bulunmayan Mısır Azizi Potifar tarafından satın alınır. Akat Züleyha, Yusuf’un güzelliğine âşık olur. Yusuf’tan karşılık alamadığında ise ona iftira atar ve zindana kapatılmasına neden olur. Zindanda Allah’ın ona bahşettiği yeteneği sayesinde rüyaları yorumlayan ve bu alanda ün kazanan Yusuf, günün birinde Firavun’un gördüğü rüyayı da yorumlar. Yusuf rüyayı yorumlar, sonucunda Mısır’ın yedi yıl boyunca kıtlık çekeceği öngörüsü üzerine ülkeyi kıtlıktan kurtaracak önlemler aldırın Yusuf, halkı çıkar. Nihayetinde babasına da kavuşan Yusuf, Mısır’a sultan olur.¹⁶

Bu kıssa içerisinde çıkarılabilecek çok çeşitli dersler olmasının yanı sıra çalışmamızla alakalı durum kıssanın anlatıldığı surenin 87. ayetidir. Akif merhumun da şiirine başlık olarak seçtiği gibi Yusuf, baba bir kardeşleri tarafından zulme, haksızlığa uğramış, yıllarca işlemediği bir

---

¹⁴ Ersoy, *Safahat*, s.185.

¹⁵ Yûsuf (12) sûresi, 87. Âyet.

¹⁶ İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 2009, s. 483-486.

günahtan dolayı zindanda yatmıştır. Ancak yine de Allah'tan umudunu kesmemiş ve en sonunda Mısır'a sultan olmuştur. Söz konusu şiirde de millet büyük bir felaketin ortasında kalmış, koca imparatorluk dara düşmüş durumdadır. Ancak şair, umutsuzluğa düşmenin bu umutsuzlukla mücadele azminden vazgeçip yenilgiyi kabul etmenin en alçak ölüm olacağını vurgulamıştır.

Bu anlamda Akif'in "Asım" içerisinde kullandığı ve şiirine başlık olarak seçtiği Al-i İmrân Sûresi'nin 3/159 Âyeti de önemlidir. Hocaade: "Ye'si ezber bilirim, azmi yüzünden tanımam; Okutan böyle okutmuştu, beğendin mi İmam?"¹⁷ sözlerini "Bir kerre de azmettin mi, artık Allah'a dayan."¹⁸ şeklinde dönüştürür. Yine dini metin, sosyal hadiselerle uyarlanmıştır.

Akif'in bu minvalde bir başka şiiri, "Hakkın Sesleri" içerisinde yer alan A'raf Sûresi 155. Ayetten mülhem şiirdir.

"Yâ Rab, bu uğursuz gecenin yok mu sabâhı?

Mahşerde mi bîcârelerin, yoksa felâhı!

(...)

La-yüs 'el'e binlerce suâl olsa da kurban;

İnsân bu muammalara dehşetle nigeş-bân!

(...)

Yetmez mi musab(tutulmak) olduğumuz bunca devahî?

Ağzım kurusun... Yok musun ey adl-i İlahî!"¹⁹

Sözleriyle ve sert bir üslupla kaleme alınan şiir, "İçimizdeki beyinsizlerin işledikleri yüzünden bizi helâk edecek misin, Allah'ım..."²⁰ ayet metnini esas alır.

SONUÇ

Kur'an-ı Kerim'in şiirselliği ve edebî açıdan kusursuz bir metin oluşu edebî eserlerde kullanımını arttırmıştır. Kur'an-ı Kerim'in içerisinde

¹⁷ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2003, s.388.

¹⁸ Al-i İmrân 3/159 Âyet 87.

¹⁹ Ersoy, *Safahat*, s.187,188.

²⁰ A'râf (7) Sûresi, 155. Âyetin bir kısmı.

yoğun bir şekilde bulunan peygamber kıssaları da bu bağlamda “bir mesajı olan” tüm edebiyat metinleri için kusursuz birer ilham ve anlatı kaynağıdır. Dolayısıyla halka ulaşma ve mesaj iletme noktasında Kur’an-ı Kerim’in etkinliği edebî olarak oldukça yüksektir. Ayet ve sureler de bu noktada diğer yazarlar gibi Akif için de önemli birer anlatı kaynaklarıdır.

Eserde, çaresiz bir devir insanın, Allah’a yine Allah’ın kelamından hareketle seslendiğini bu sırada kutsal metin Kur’an-ı Kerim’in yeniden yorum olarak da sunulduğunu görürüz. Hayat içerisinde bunalan Akif epik söylem ve tahkiyeyi, lirik duyguyla sunarak, henüz neo-epik şiirin adı dahi konulmamışken, Türk edebiyatı içerisinde akımın yol açıcısı olur.

KAYNAKÇA

ARSLANBENZER, H. “Şairin Düşünür Olarak Portresi”, *Akif’ten Asım’a*, KB, Ankara 2007.

ÇETİNDAS, D. *Yeni Türk Şiirinde Destan*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2014.

DÜZDAĞ, M. E. *Safahat*, İz Yayıncılık, İstanbul 1991.

ERSOY, M. A. *Safahat*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2003.

EŞREF EDİP, *Mehmed Akif: Hayatı ve Eserleri*, Beyan Yayınları, İstanbul 2010.

ÖZTÜRK, M. “Kur’an Kıssaları Bağlamında İsrailiyyat Meselesine Farklı Bir Yaklaşım”, *İslami İlimler Dergisi, Kur’an Kıssaları*, Cilt 9, Sayı 1, 2014.

PALA, İ. *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 2009, s. 483-486.

ŞARKDEMİR, H. “Kahramanın Dönüşü”, *Hece* (Roman Kuramlarından Çoksesli Şiir Poetikasına Özel Sayısı), Yıl: 11, Sayı: 129, Eylül 2007.

ŞARKDEMİR, H. *Kahramanın Dönüşü*, Ebabil Yayınları, İstanbul 2008.